

Ohje liikelaitoskuntayhtymän perussopimuksen laatimisesta

Sääntelypohja

Liikelaitoskuntayhtymän perussopimuksen sisältöä säännellään ennen kaikkea kuntalain 78 §:ssä, joka koskee muitakin kuntayhtymiä. Myös kuntalain 87 a § vaikuttaa perussopimuksen sisältöön.

Liikelaitoskuntayhtymän nimi, kotipaikka ja jäsenet

Kuntalain 78 §:n 2 momentin mukaan kuntayhtymän perussopimuksessa on mainittava kuntayhtymän *nimi, kotipaikka, jäsenkunnat ja tehtävät*. Kun liikelaitoskuntayhtymän jäsenenä voi olla myös toinen kuntayhtymä, perussopimuksessa voidaan käyttää jäsenkunnan sijasta termiä "jäsen". Kuntayhtymän virallisessa nimessä tulee olla sana "liikelaitoskuntayhtymä" (kuntalain 87 a § 2 mom.).

Liikelaitoskuntayhtymän jäseniä ovat perustajat ja ne myöhemmin jäseneksi liittyneet, jotka ovat sopimalla asiasta muiden jäsenten kanssa päättäneet liittyä kuntayhtymään ja hyväksyneet perussopimuksen. Uusien jäsenten ottaminen merkitsee perussopimuksen muutosta.

Liikelaitoskuntayhtymän tehtävät

Perussopimuksessa mainitut tehtävät osoittavat kuntayhtymän ja myös liikelaitoskuntayhtymän toimialan, jonka puitteissa se voi toimia jäsentensä puolesta. Tehtävät voidaan määritellä yksityiskohtaisesti, jolloin uusien tehtävien antaminen kuntayhtymän hoidettavaksi edellyttää perussopimuksen muutosta. Jos tehtävät määritellään laajemmin ja väljemmin, on mahdollista, että liikelaitoskuntayhtymä voi omilla päätöksillään ottaa uusia tehtäviä eikä tämä edellytä perussopimuksen muutosta.

Perussopimuksessa sovittavat asiat

Kuntalain 78 §:n 3 momentin mukaan kuntayhtymän perussopimuksessa on sovittava seuraavista asioista (numerointi vastaa kuntalain 78 §:n 3 momentin sisältöä):

1 Päätöksenteon järjestäminen kuntayhtymässä

Liikelaitoskuntayhtymän perussopimuksessa ei ole tarpeen määrätä niistä asioista, joista säädetään erikseen kuntalain 10 a luvussa. Esimerkiksi päätöksenteon järjestämisessä (yhtymäkokous, johtokunta, johtaja) säädetään monilta osin suoraan laissa. Joistakin asioista voidaan myös määrätä johtosäännössä perussopimuksen sijasta.

Yhtymäkokous

Kuntalain 87 b §:n mukaan liikelaitoskuntayhtymän päätösvaltaa käyttävät jäsenet yhtymäkokouksessa, johon kuntayhtymän jäsenet valitsevat edustajansa kuhunkin kokoukseen erikseen.

Kuntalain 87 b §:ssä säädetään myös niistä tehtävistä, jotka lain mukaan kuuluvat liikelaitoskuntayhtymän yhtymäkokoukselle.

Yhtymäkokouksen tehtävänä on:

- 1) päättää liikelaitoskuntayhtymän keskeisistä toiminnallisista ja taloudellisista tavoitteista;
- 2) hyväksyä liikelaitoskuntayhtymän johtosääntö;

- 3) valita liikelaitoskuntayhtymän johtokunta, tarkastuslautakunta ja muut toimielimet, joiden valintaa ei ole johtosäännössä siirretty johtokunnalle;
- 4) päättää luottamushenkilöiden taloudellisten etuuksien perusteista;
- 5) valita tilintarkastajat; sekä
- 6) hyväksyä tilinpäätös ja päättää vastuuvapaudesta.

Johtokunta

Kuntalain 87 c §:n mukaan johtokunta on aina liikelaitoksen toiminnasta vastaava toimielin. Liikelaitoskuntayhtymässä johtokunnan asema on itsenäisempi ja toimivalta laajempi kuin tavallisessa kuntayhtymässä. Johtokunnan asemasta ja toimivallasta säädetään pitkälti suoraan laissa. Liikelaitoskuntayhtymän johtokunnan päätöksiin ei voida käyttää otto-oikeutta, sillä yhtymäkokouksella ei ole otto-oikeutta.

Kuntalain 87 c §:n mukaan liikelaitoskuntayhtymän johtokunnan tehtävänä on:

- 1) päättää liikelaitoksen toiminnan kehittämisestä yhtymäkokouksen asettamien toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden rajoissa sekä seurata tavoitteiden saavuttamista ja raportoida niiden saavuttamisesta;
- 2) hyväksyä liikelaitoksen talousarvio ja -suunnitelma;
- 3) valita ja irtisanoa liikelaitoksen johtaja, jollei johtosäännössä toisin määrätä;
- 4) päättää liikelaitoksen investoinneista ja muista pitkävaikutteisista menoista, jollei johtosäännössä toisin määrätä;
- 5) päättää liikelaitoksen nimen kirjoittamiseen oikeutetuista; ja
- 6) valvoa liikelaitoksen etua ja, jollei johtosäännössä toisin määrätä, edustaa kuntayhtymää ja käyttää sen puhevaltaa liikelaitoksen tehtäväalueella.

Muista kuin laissa säädetyistä johtokunnan tehtävistä määrätään johtosäännössä. Liikelaitoskuntayhtymällä voi olla myös muita perussopimuksen mukaisia toimielimiä. Toimivaltasuhteista on säädetty laissa siten, että muista kuin yhtymäkokoukselle kuuluvista asioista päättää johtokunta, jollei kysymys ole johtajalle 87 d §:n mukaan kuuluvasta asiasta tai jollei toimivaltaa ole siirretty johtajalle tai muulle viranomaiselle. Käytännössä sääntely tarkoittaa sitä, että toimivalta on johtokunnalla, jos sitä ei ole säädetty tai määrätty muulle liikelaitoskuntayhtymän viranomaiselle.

Liikelaitoskuntayhtymän johtokunnan kokoonpanoon ei sovelleta kuntalain 81 §:n 4 momenttia eli jäsenten poliittisia voimasuhteita ei tarvitse ottaa huomioon. Jos liikelaitoskuntayhtymän jäsenenä on kuntayhtymä, poliittisten voimasuhteiden huomioon ottaminen kunnallisvaalien tuloksen mukaisesti ei ole edes mahdollista. Poikkeussäännös koskee vain johtokuntaa, joten tarkastuslautakunnan ja mahdollisten muiden toimielinten valinnassa poliittiset voimasuhteet on otettava huomioon silloin, kun liikelaitoskuntayhtymän jäseninä on vain kuntia.

Tarkastuslautakunta

Tarkastuslautakunta on liikelaitoskuntayhtymän lakisääteinen toimielin samalla tavalla kuin muissakin kuntayhtymissä.

Johtaja

Kunnallisessa liikelaitoksessa on 87 d §:n mukaan virkasuhteinen johtaja. Johtajan tehtävänä on johtaa ja kehittää johtokunnan alaisena liikelaitoksen toimintaa, huolehtia liikelaitoksen hallinnosta sekä taloudenhoidon ja sisäisen valvonnan järjestämisestä. Johtaja huolehtii myös johtokunnan päätösten täytäntöönpanosta. Käytännössä liikelaitoksen niin sanotusta juoksevasta hallinnosta huolehtiminen on johtajan vastuulla. Johtosäännössä voidaan määrätä, että johtaja toimii esittelijänä johtokunnan kokouksessa.

2 Toimielinten jäsenten tai yhtymäkokousedustajien lukumäärä ja äänivallan perusteet

Perussopimuksessa on sovittava yhtymäkokousedustajien ja muiden toimielinten jäsenten lukumäärästä ja äänivallan perusteista.

Yhtymäkokouksessa yksi edustaja voi käyttää jäsenkunnan/jäsenkuntayhtymän koko äänivaltaa, mutta yhtymäkokoukseen voidaan valita myös useampia edustajia, jolloin äänivalta voidaan jakaa tasan heidän tai kokouksessa läsnä olevien kesken. Liikelaitoskuntayhtymässä lähtökohtana voidaan osakeyhtiön yhtiökokouksen tapaan pitää sitä, että jäsenkunta/jäsenkuntayhtymää edustaa yksi henkilö.

Yhtymäkokousedustajan valitsee kunnanhallitus tai jäsenkunnan valtuuston päättämä muu toimielin ja kuntayhtymässä yleensä yhtymähallitus (87 b §). Toimielin, joka valitsee yhtymäkokousedustajat, voi antaa myös tarvittavat toimiohjeet kannan ottamisesta yhtymäkokouksessa käsiteltäviin asioihin (kuntalain 23 § 2 mom).

Perussopimukseen voidaan myös ottaa määräykset äänivallan rajoittamisesta tiettyyn osuuteen jäsenten yhteenlasketusta äänimäärästä. Samoin voidaan sopia, että tietyissä perussopimuksessa määrättyissä asioissa päätöksen tekemiseen vaaditaan määränemmis-tö (kuntalain 78 § 4 mom.).

Perussopimuksessa on sovittava jäsenkuntien/jäsenkuntayhtymien äänivallan perusteista. Perussopimuksessa ei siis voida sopia suoraan äänimäärästä. Sopimuksesta tulee käydä ilmi, millä perusteella äänivalta lasketaan. Perussopimuksessa käytettyjä ovat olleet asu-kasluku, verokertymät, asiakasmäärät, osuudet varoihin, tietyn ajanjakson keskimääräinen suoritteikäyttö jne.

Korkein hallinto-oikeus katsoi päätöksessään 20.10.1994/5087, että kuntayhtymän perus-sopimus oli lainvastainen, kun siinä ilmeni ainoastaan jäsen- ja äänimäärät jäsenkunnittain ilman määräyksiä jäsenkuntien äänivallan perusteista.

Perussopimukseen on otettava myös määräykset muiden toimielinten (ainakin johtokunta ja tarkastuslautakunta) jäsenten lukumäärästä ja äänivallan perusteista.

3 Yhtymäkokouksen tehtävät ja toimivalta

Jäsenet käyttävät liikelaitoskuntayhtymän päätösvaltaa yhtymäkokouksessa. Yhtymäko-kousedustajat valitaan kuhunkin kokoukseen erikseen. Liikelaitoskuntayhtymän yhtymäko-kouksen tehtävistä säädetään kuntalain 87 c §:ssä. Tällöin toimivalta muissa asioissa kuu-luu tai voidaan määrätä kuulumaan johtokunnalle ja johtajalle. Tämän lisäksi johtokunnalle on tarkoituksenmukaista antaa oikeus toimivaltansa edelleen delegointiin. Yhtymäkokouk-sen tehtäviä ja toimivallan jakoon liittyviä kysymyksiä on käsitelty tarkemmin edellä koh-dassa 1.

Yhtymäkokouksen työjärjestykseen tai liikelaitoskuntayhtymän hallintosääntöön voidaan ottaa määräykset muun ohella yhtymäkokouksen koolle kutsumisesta, asioiden käsittelystä johtokunnan valmistelun pohjalta ja ylimääräisen yhtymäkokouksen koolle kutsumisesta.

4 Liikelaitoskuntayhtymän toimielin, joka valvoo kuntayhtymän etua, edustaa kuntayhtymää ja tekee sen puolesta sopimukset sekä kuntayhtymän nimenkirjoitusoikeus

Kuntayhtymän perussopimuksessa on sovittava, mikä toimielin hoitaa ne tehtävät, jotka ovat peruskunnan kunnanhallituksen lakisääteisiä tehtäviä. Liikelaitoskuntayhtymässä tä-mä toimielin on johtokunta, jolle tehtävä annetaan suoraan kuntalain 87 c §:n 3 momentin 6 kohdassa.

Myös liikelaitoskuntayhtymän nimenkirjoitusoikeudesta säädetään suoraan laissa: kunta-lain 87 c §:n 3 momentin 5 kohdan mukaan nimen kirjoittamiseen oikeutetuista päättää johtokunta.

5 Toiminnan rahoitusta ja taloudenohjausta koskevat määräykset perussopimuksessa

Peruspääoma ja sijoitusrahasto

Liikelaitoskuntayhtymällä on kuntalain 87 l §:n mukaan peruspääoma, joka muodostuu jä-senten omanpääomanehtoisista sijoituksista kuntayhtymään. Peruspääomaa voidaan ko-

rottaa tai alentaa oman pääoman muuta erää vastaan. Peruspääoma jakaantuu mainitun säännöksen mukaan jäsenosuuksiin.

Omanpääomanehtoinen sijoitus voi olla pääomarahoitusta tai ylijäämän taikka rahastopääoman siirto peruspääomaan.

Kuntalain 87 l §:ssä säädetään kuntayhtymän velvollisuudesta suorittaa jäsenelle korvaus jäsenosuuden pääomalle. Mainituista kuntalaissa säädetyistä asioista ei ole tarpeen määrätä enää perussopimuksessa.

Perussopimuksessa on syytä sopia peruspääomalle maksettavan korvauksen korkosidonnaisuudesta. Korvausprosentti voidaan sitoa jäsenten pitkäaikaisen vieraan pääoman keskikorkoon tai muuhun pitkäaikaiseen korkoperusteeseen. Korvausprosentin tarkistamisesta määräajoin on yleensä tarpeen määrätä perussopimuksessa. Korvaus lasketaan tilikauden alun ja lopun keskiarvon tai tilikauden keskisaldon mukaiselle pääomalle.

Peruspääoman korottaminen ja alentaminen liittyvät keskeisiin kuntayhtymän rahoitusta koskeviin tavoitteisiin, joista kuntalain 87 b §:n mukaan päättää yhtymäkokous. Päätösvaltaa koskeva määräys on perusteltua ottaa perussopimukseen. Samoin perussopimuksessa on tarpeen määrätä yhtymäkokouksen tehtäväksi päättää uuden jäsenosuuden tai sen liisäyksen edellyttämän pääomasijoituksen määrästä ja suoritusajasta.

Jos jäsenet tekevät kuntayhtymään pysyväisluonteisia pääomasijoituksia, joita ei sisällytetä peruspääomaan tai vieraaseen pääomaa, mutta jotka kuitenkin määritellään jäsenkohtaisesti, on perussopimukseen otettava sijoitusrahastoa koskevat määräykset. Tarkemmat määräykset sijoitusrahaston kartuttamisesta, käytöstä ja jäsenosuudelle maksettavasta korvauksesta otetaan rahastosääntöön. Rahastosäännön hyväksyy yhtymäkokous. Perussopimuksessa on määrättävä rekisterin pitämisestä peruspääoman ja sijoitusrahaston jäsenosuuksista.

Jäsenten osuudet varoista ja vastuu veloista

Jäsenten osuudesta liikelaitoskuntayhtymän varoihin ja vastuusta sen veloista on kuntalain 78 §:n mukaan sovittava perussopimuksessa. Viimesijainen rahoitusvastuu menoista, joita ei muuten saada katetuksi, on kuntalain 83 §:n mukaan jäsenkunnilla siten kuin kuntien välisestä vastuunjaosta on perussopimuksessa sovittu.

Perussopimukseen on perusteltua ottaa määräys jäsenen osuudesta kuntayhtymän varoihin sekä vastuu veloista ja velvoitteista. Pääsääntöisesti osuudet ja vastuut määräytyvät peruspääoman ja sijoitusrahaston jäsenosuuksien suhteessa.

Osajäsenyys

Kuntayhtymässä, johon kunnan on lain mukaan kuuluttava, ei jäsenkuntaa voi kuntalain 79 §:n 2 momentin mukaan ilman suostumista velvoittaa osallistumaan uusien vapaaehtoisten tehtävien hoitamiseen ja niistä aiheutuviin kustannuksiin. Vapaehtoisessa kuntayhtymässä tehtävien hoitamiseen ja rahoitukseen osallistuminen on sopimusperusteista.

Osajäsenyys tarkoittaa, ettei jäsen osallistu kaikkien liikelaitoskuntayhtymän tehtävien hoitamiseen ja rahoittamiseen. Osajäsenyyttä koskevassa asiassa perussopimuksessa sovitetaan, minkä tehtävän päätöksentekoon ja rahoitukseen jäsen ei osallistu. Rahoituksen osalta saattaa olla perusteltua sopia erikseen tehtävien käyttökustannusten ja investointien rahoituksesta sekä kertyneen alijäämän ja ylijäämän käsittelystä.

Määräys jäsenosuuksien erittelystä rekisterissä osajäsenyyksittäin otetaan tarvittaessa perussopimukseen.

Talousarvio ja -suunnitelma

Kuntalain 83 §:ssä jäsenille on säädetty viimesijainen rahoitusvastuu kuntayhtymän menoista. Rahoitusvastuu muodostaa jäsenille erityisen perusteen osallistua kuntayhtymän toiminnan kehittämistä ja rahoitusta koskevaan suunnitteluun.

Perussopimukseen otetaan määräys, jonka mukaan kuntayhtymän talousarvion ja -suunnitelman valmistelussa jäsenille varataan tilaisuus esityksen tekemiseen kuntayhtymän toiminnan tavoitteista ja rahoituksesta.

Perussopimuksessa on lisäksi määrättävä, mihin mennessä ennen johtokunnan talousarviokokousta esitys kuntayhtymän talousarvioksi ja -suunnitelmaksi tai niiden muuttamisesta on toimitettava jäsenille tiedoksi.

Suunnitelmapoistot

Kuntayhtymässä, jossa tuotantovälineiden arvo on merkittävä, suunnitelmapoistoilla voi olla olennainen vaikutus tilikauden tulokseen. Oikeiden ja riittävien tietojen antamiseksi tilikauden tuloksesta on poistoperusteet pyrittävä määrittämään siten, että poistotaso vastaa vuotuisten poistonalaisten investointien keskimäärää. Keskimääräinen poisto- ja investointitaso määräytyvät kirjanpitolautakunnan kuntajaoston antaman liitetieto-ohjeen (2007) mukaan tilinpäätösvuotta edeltävän vuoden, tilinpäätösvuoden ja voimassa olevaan taloussuunnitelmaan otettujen poistonalaisten investointien omahankintamenon keskimäärästä. Poistotason määrittely on keskeinen toiminnan tulostavoitetta määrittelevä tekijä, joka kuuluu kuntalain 87 b §:n tarkoittamiin yhtymäkokouksen tehtäviin. Perussopimukseen on syytä ottaa määräys, että poistoperusteista päättää yhtymäkokous.

Suoritteiden hinnoittelu ja laskutus

Suoritehinnoittelu kuuluu kuntalain 78 §:n tarkoittamiin muihin kuntayhtymän taloutta koskeviin asioihin, joiden perusteista on sovittava perussopimuksessa.

Liikelaitoskuntayhtymä voidaan kuntalain 87 a §:n mukaan perustaa liiketoimintaa tai liikeloudellisten periaatteiden mukaan hoidettavaa tehtävää varten. Tehtävän on kuuluttava kuntalain 2 §:n mukaan kunnan toimialaan. Liikeloudellisuutta koskeva vaatimus edellyttää, että varsinainen toiminta ja investoinnit rahoitetaan ainakin pitkällä aikavälillä tulorahoituksella. Hinnoittelussa on noudatettava kustannusvastaavuutta siten, että suoritekohtainen tai muuhun laskutusyksikköön perustuva hinta kattaa palvelujen tuottamisesta aiheutuvat kustannukset.

Jos liiketoiminnan harjoittaminen tapahtuu markkinaolosuhteissa, voi hinnoittelu olla markkinaehtoista. Muutoin liiketoiminnassa ja liikeloudellisten periaatteiden mukaisessa toiminnassa noudatetaan pääsääntöisesti omakustannushintaa, joka voi toteutua myös toimintavuotta pidemmällä aikavälillä, kuitenkin enintään taloussuunnittelukaudella.

Perussopimuksessa on perusteltua määrätä hinnoittelun perustumisesta joko budjetoituihin tai toteutuneisiin kustannuksiin, joita mahdollisesti korjataan kustannustason muutoksella. Tällöin on otettava huomioon ao. tehtävään liittyvä erityislainsäädäntö, joka mahdollisesti määrää kustannusperusteen.

Suoritehinnoittelun perusteet liittyvät tavallisesti kuntayhtymän keskeisiin taloudellisiin tavoitteisiin, joista kuntalain 87 b §:n mukaan päättää yhtymäkokous. Päätettäviä hinnoitteluperusteita ovat esimerkiksi suoritemääritykset, sovellettava poistonalaisten hyödykkeiden arvostus- ja poistomenetelmä, laskennallinen korko tuotantovälineisiin sitoutuneelle pääomalle, satunnaisten erien huomioon ottaminen kustannuspohjassa, hinnoittelun kustannuspohjasta vähennettävät tulot ja hinnan tarkistaminen toimintavuoden aikana.

Liiketoiminnassa ja liikeloudellisten periaatteiden mukaan hoidettavassa tehtävässä edellytetään noudatettavan tasejatkuvuutta siten, että tilikauden tulos voidaan siirtää käytettäväksi tai katettavaksi vastaisina tilikausina. Tasejatkuvuus edellyttää palvelujen ennakko hinnoittelua ja sitä, ettei jälkilaskutusta sovelleta.

Perussopimuksessa määrätään, että johtokunta vahvistaa yksikköhinnat etukäteen määrättyyn ajankohtaan mennessä.

Perussopimuksessa voidaan sopia, että suoritteen tai muun laskutusyksikön hintaa voidaan muuttaa toimintavuoden aikana talousarviomuutokseen perustuen. Toimivalta hinnan tarkistamisessa kuuluu johtokunnalle ellei kyse ole hinnoitteluperusteiden muuttamisesta, josta päättää yhtymäkokous. Lisäksi perussopimuksessa määrätään hinnanmuutoksen voi-

maantulosta esimerkiksi siten, että muutos voi tulla voimaan aikaisintaan talousarvionmuutosta seuraavan toisen kuukauden alusta lukien.

Maksun viivästyessä jäsen on velvollinen maksamaan viivästyneelle maksusuoritukselle viivästyskorkoa korkolain 4 §:n 3 momentin mukaisesti ellei perussopimuksessa muuta sovi-
ta.

Liikelaitokselle maksettava tuki ja toiminta-avustus

Kuntalain 87 g:ssä on säädetty ehdoista, joilla jäsenkunta tai jäsenkuntayhtymä voi myöntää liikelaitoskuntayhtymälle tukea tai toiminta-avustusta.

Perussopimuksessa saattaa olla tarpeen ottaa määräys perusteista, joiden mukaan jäsen-
ten maksuosuudet määräytyvät erityisesti silloin, kun tuen tai avustuksen antaminen on
jatkuva.

Perussopimukseen saattaa olla tarpeen ottaa määräys satunnaisen tai poikkeuksellisen eri-
tyisvelvoitteen aiheuttaman kustannuksen kattamisesta jäseneltä perittävällä, johtokunnan
talousarviossa päättämällä maksulla.

Lainanotto

Liikelaitoskuntayhtymän lainanotosta päättää kuntalain 87 m §:n mukaan johtokunta pe-
russopimuksen määräämissä rajoissa. Vuotuisen lainanoton määrä on talousarvioasia, jo-
hon yhtymäkokous voi ottaa kantaa kehyspäättöksessään kuntayhtymän keskeisistä talou-
dellisista tavoitteista.

Perussopimuksessa voidaan määrätä, että lainanottoa koskevasta talousarvionmuutoksesta
päättää yhtymäkokous. Muussa tapauksessa talousarvion muuttamisesta päättää johto-
kunta. Lisäksi perussopimuksessa voidaan määrätä, että lyhytaikaisen rahoituslainan
enimmäismäärästä päättää yhtymäkokous.

Rahaston perustaminen

Rahaston perustamisesta ja säännöstä päättäminen liittyy yleensä kuntayhtymän keskeisiin
toiminnallisiin ja taloudellisiin tavoitteisiin, joista kuntalain 87 b §:n mukaan päättää yhty-
mäkokous. Määräyksen ottaminen asiasta perussopimukseen on tarpeellinen.

Tilikauden tuloksen käsittely

Kuntalain 87 k §:n mukaan johtokunnan on tehtävä esitys tilikauden tuloksen käsittelystä.
Esitys voi sisältää varaussiirtoja koskevan esityksen ja esityksen tilikauden yli- tai alijää-
män siirtämisestä edellisen tilikauden yli- tai alijäämäeriin. Tuloksen käsittelyssä noudate-
taan mainittua kuntalain säännöstä ja kirjanpitolautakunnan kuntajaoston yleisohjeita tu-
loslaskelman ja taseen laatimisesta. Perussopimukseen ei näin ollen ole yleensä tarpeen
ottaa tuloksen käsittelyyn liittyviä määräyksiä.

Edellisiltä tilikausilta kertyneen yli- ja alijäämän siirtäminen muuta oman pääoman erää vastaan

Edellisiltä tilikausilta kertyneen ylijäämän ja alijäämän siirtämisestä liikelaitoksen perus-
pääomaa tai rahaston pääomaa vastaan päättää yhtymäkokous. Jos katsotaan, että päätös
edellyttää jäsenten hyväksymistä, on siitä määrättävä erikseen perussopimuksessa.

Kuntalain 86 §:n mukaan liikelaitoskuntayhtymään ei sovelleta 65 § 3 momentin talouden
tasapainottamista koskevia säännöksiä. Peruspääoman käyttämistä alijäämän kattamiseksi
ei siten ole laissa rajoitettu. Kuntayhtymän terveen rahoitusrakenteen varmistamiseksi on
perussopimukseen kuitenkin syytä ottaa määräys, jolla estetään peruspääoman liian suuri
alentaminen. Perussopimuksessa voidaan määrätä, että ennen peruspääoman alentamista
tulee seuraavien kahden taserakenteeseen liittyvän ehdon täytyä. Ensimmäinen ehto on,
että ennen peruspääoman alentamista liikelaitoskuntayhtymän omavaraisuusasteen tulee
olla vähintään kaksi kolmasosaa taseen arvosta. Toinen ehto on, että peruspääomaa alen-

tava siirto ei voi olla suurempi kuin erotus, joka saadaan vähentämällä peruspääoman ja pitkäaikaisen vieraan pääoman yhteismäärästä pysyvien vastaavien määrä.

Ylijäämän palauttaminen jäsenille

Liikelaitoskuntayhtymässä noudatetaan etukäteishinnoittelua jäsenlaskutuksessa, mistä syystä jälkilaskutukseen perustuvaa tilikauden ylijäämän palautusta jäsenille ja lisälaskutusta päättyneen tilikauden alijäämän kattamiseksi *palvelujen käytön suhteessa* ei tule soveltaa.

Sen sijaan *estettä ei ole* edellisiltä tilikausilta kertyneen ylijäämän palauttamiselle jäsenille *peruspääoman jäsenosuuksien* suhteessa. Palautusta koskeva määräys on syytä ottaa perussopimukseen, jos siihen nähdään olevan vastaista tarvetta.

Jos määrättyssä tehtävässä kertynyttä ylijäämää on tarkoitus palauttaa vain tehtävän rahoitukseen osallistuneille jäsenille, on siitä syytä määrätä perussopimuksessa.

Toiminta-avustus jäseniltä alijäämän kattamiseksi

Liikelaitoskuntayhtymän alijäämän kattamisesta jäsenten maksuosuuksilla voidaan perussopimuksessa määrätä siten, että kattaminen tehdään toiminta-avustuksella *peruspääoman jäsenosuuksien suhteessa* seuraavalla tai muulla vastaisella tilikaudella. Sitä vastoin kertyneen alijäämän kattamista *palvelujen toteutuneen käytön suhteessa* ei ole syytä soveltaa, sillä menettely olisi asiallisesti jälkilaskutusmenettelyn soveltamista ja siten ristiriidassa etukäteishinnoittelua edellyttävän perussopimusmääräyksen kanssa. Pääsääntöisesti liikelaitoskuntayhtymän kertynyt alijäämä tulee kattaa vastaisten tilikausien ylijäämillä, jotka saadaan aikaan tuloperusteita tarkistamalla ja/tai palvelujen yksikkökustannuksia alentamalla.

6 Eroavan jäsenen osuus kuntayhtymän nettovarallisuudesta

Jäsenelle kuuluvan osuuden määrittely sen erotessa liikelaitoskuntayhtymästä on johdettavissa siitä, miten jäsenen osuus kuntayhtymän varoista, veloista ja muista vastuista on perussopimuksessa muutoin määrätty. Jos jäsenen osuus perussopimuksessa muutoin määräytyy peruspääoman jäsenosuuksien suhteessa, tulee samaa suhteellista osuutta noudattaa myös kuntayhtymästä eroavan jäsenen osuutta määrättäessä. Jos taas osuus määräytyy muun kuin peruspääoman jäsenosuuden perusteella, on perusteltua noudattaa tätä perustetta myös eroavan jäsenen osuutta määrättäessä.

Aiemmin annetussa Kuntaliiton yleiskirjeessä (20/80/1999) koskien kuntayhtymän perussopimuksen taloutta koskevia määräyksiä on osuuden rahamäärä ohjeistettu laskettavan peruspääoman jäsenkuntaosuuden perusteella. Ohjeen mukaan eroavalle jäsenelle maksetaan peruspääoman jäsenosuus tai osa siitä. Peruspääoman jäsenosuus voi kuitenkin merkittävästi poiketa siitä osuudesta, mikä jäsenkunnalla olisi varojen ja velkojen erotuksesta eli kuntayhtymän nettovarallisuudesta.

Erityisesti liikelaitoskuntayhtymässä, joka joutuu ottamaan toiminnassaan ennakko hinnoittelusta johtuen taloudellisen riskin, saattaa yli- tai alijäämäerien määrä mukaan lukien vapaaehtoiset varaukset ja omat rahastot olla merkittävän suuri. Onkin perusteltua, että eroava jäsen saa osuutensa tai ainakin osan niistä kuntayhtymän ylijäämäeristä, joiden kartuttamiseen se on osallistunut ja toisaalta, että eroava jäsen vastaa osaltaan kertyneestä alijäämästä, jonka muodostumiseen se on osaltaan ollut vaikuttamassa. Tämä edellyttää, että eroavalle jäsenelle suoritettava osuus määräytyy nettovarallisuuden perusteella.

Nettovarallisuus lasketaan vähentämällä taseen varoista vieras pääoma ja pakolliset varaukset. Varoista pysyvien vastaavien hyödykkeet (käyttöomaisuus) ja pysyvien vastaavien osakkeet ja osuudet arvostetaan nykykäyttöarvoon tai todennäköiseen luovutusarvoon, jos mainitut arvot poikkeavat olennaisesti kirjanpitoarvosta. Nykykäyttöarvolla tarkoitetaan hyödykkeen jälleenhankinta-arvoa vähennettynä ikäalennuksilla ja sitä sovelletaan poistonalaisten hyödykkeiden arvostuksessa. Todennäköistä luovutusarvoa sovelletaan ei-poistonalaiseen omaisuuteen kuten maa- ja vesialueisiin ja pysyvien vastaavien osakkeisiin ja osuuksiin. Muut varat ja velat arvostetaan nimellisarvoon eli käytännössä kirjanpitoar-

voon. Nettovarallisuuden arvo voi olla myös negatiivinen, jos velat ja vastuut ovat varoja suuremmat.

Perussopimukseen tulee ottaa määräys eroavan jäsenen osuudesta kuntayhtymän nettovarallisuudesta. Osuus määräytyisi edellä esitetyin perustein peruspääoman jäsenosuutta vastaavana suhteellisenä osuutena varojen, velkojen ja vastuiden erotuksesta. Nettovarallisuuden laskentaperusteet ja omaisuus- ja velkaerien arvostusperusteet on syytä määritellä sopimuksessa.

Perussopimukseen otetaan tarvittaessa määräys, jonka mukaan jäsenelle suoritettava korvaus voidaan erityisestä syystä määrätä laskennallista nettovarallisuusosuutta pienempänä.

Lisäksi perussopimukseen on syytä ottaa määräys, mikä toimitilin päättää eroavan jäsenen osuuden määrästä. Lähtökohtaisesti päätöksen tekee yhtymäkokous.

Tarvittaessa perussopimukseen otetaan määräys, jonka mukaan osajäsenyyteen siirtyvälle jäsenelle suoritettavan osuuden määrittämisessä noudatetaan soveltuvin osin samaa menettelyä kuin eroavan jäsenen osuuden määrittämisessä.

Liikelaitoskuntayhtymän jäsen ei voi siirtää jäsenosuuttaan toiselle jäsenelle tai muulle kunnalle taikka kuntayhtymälle. Jäsenen eroaminen ja uuden jäsenen ottaminen kuntayhtymään eronneen jäsenen tilalle tai muun jäsenen jäsenosuuden lisääminen on käsiteltävä toisistaan erillisinä liiketapahtumina. Eroavalle jäsenelle on suoritettava sille kuuluva jäsenosuus nettovarallisuudesta erillissuorituksena. Uuden jäsenosuuden määrittäminen edellyttää perussopimuksen muuttamista, jota kuntalain 79.1 §:n mukaisesti kahden kolmasosan jäsenkunnista/jäsenkuntayhtymistä on kannatettava. Jos jäseninä on vain kuntia, liisäedellytyksenä on, että muutosta kannattavien jäsenkuntien asukasluku on vähintään puolet kaikkien jäsenkuntien yhteenlasketusta asukasluvusta. Jäsenosuuden muuttamiseen pätee perussopimuksen muuttamisveloitteen osalta sama, mitä on todettu uuden kunnan liittymisestä jäseneksi erityisesti silloin, kun jäsenosuuden muutoksella on vaikutusta jäsenten päätösvaltaan kuntayhtymässä.

Jos liikelaitoskuntayhtymän jäsen lakkaa oikeushenkilönä olemasta kuntaliitoksen tai kuntayhtymän purkautumisen johdosta siirtyvät sen jäsenosuuteen perustuvat saamiset liikelaitoskuntayhtymältä ja velat liikelaitoskuntayhtymälle vastaanottavalle tai perustettavalle kunnalle tai purkautuneen jäsenkuntayhtymän tapauksessa sen jäsenille, jotka voivat käyttää siirtyviä saamia apporti- ja luonteisesti peruspääomasijoituksena, jos ne liittyvät ko. liikelaitoskuntayhtymän jäseniksi.

Perussopimukseen on mainituin perustein syytä ottaa määräys, ettei jäsen voi siirtää jäsenosuuttaan toiselle jäsenelle eikä muulle kunnalle tai kuntayhtymälle.

Eroavan jäsenen osuuden luovutuksen merkitsemisessä kuntayhtymän kirjanpitoon noudatetaan kirjanpitolakia ja kirjanpitolautakunnan kuntajaoston kirjausohjeita, joten kirjausmenettelystä ei pääsääntöisesti ole tarpeen ottaa määräyksiä perussopimukseen. Perussopimuksessa on kuitenkin perusteltua määrätä saatava- tai velkaosuuden maksuaikataulusta.

7 Hallinnon ja talouden tarkastaminen

Hallinnon ja talouden tarkastamisessa noudatetaan, mitä kuntalaissa (365/95) on säädetty ja mitä kuntayhtymän hallinto- tai tarkastussäännössä on määrätty.

Perussopimuksessa määrätään tarkastuslautakunnan jäsenten ja varajäsenten lukumäärästä.

8 Kuntayhtymän purkaminen ja loppuselvitys

Perussopimuksessa määrätään, että liikelaitoskuntayhtymän purkamisesta päättävät jäsenet. Lisäksi on syytä määrätä, että johtokunnan on huolehdittava loppuselvityksestä tai että jäsenet sopivat selvitystilanteesta muusta järjestelystä.

Perussopimukseen otetaan määräys kuntayhtymän nettovarallisuuden jakamisesta. Netto-varallisuus jaetaan peruspääoman ja mahdollisen sijoitusrahaston pääoman jäsenosuuksien suhteessa ellei perussopimuksessa toisin sovita. Määräyksessä on otettava huomioon, että nettovarallisuus voi olla myös negatiivinen.

Nettovarallisuuden laskenta- ja arvostusperusteet on tarpeen ottaa perussopimukseen määräykseen tässä kohdassa ellei niitä ole esitetty edellä perussopimuksessa.

9 Voimaantulo ja soveltaminen

Perussopimukseen otetaan määräykset voimaantulosta ja muista sopimuksen soveltamiseen liittyvistä seikoista.